

Néhány szó a szavakról

Sinkó Ervin

Szólni kell a szavak sorsáról. Szocializmus, kommunizmus, marxizmus és leninizmus, proletár nemzetköziség, humanizmus, szocialista humanizmus, harc a békéért és művészet a névnek... Szólni kell a szavakról. Csudálatos teremtmények a szavak. Lelkük van és fölfedik a lelket. De ugyanazok a szavak hangozhatnak üresen és úgy, hogy unalom árad ránk belőlük. Minden attól függ, hogy kicsoda és hogy miképp mondja ki a szavakat. Minden szó, valahányszor kimondják, újra születik vagy újra holtta hül.

Nem kell, hogy az ember költő legyen, mégis megpróbálhatja a tulajdon szavát, rátalálhat a költőien ihletett, átütő erejű szóra. Minthogy a művészet szakadatlan küzdelem a közönn, a tompa megszokottság, a szellemi restség, a hagyományos és nem-hagyományos hazugságok ellen, küzdelem minden ellen, ami az élő emberben élettelenül merev, minden emberi lény, ha egyszer valamely szenvedélu vagy megismerés ayökeréig mearendíti, kap valamit abból az elemi erejű igaz szenvedélyből, ami a költői szót jellemzi.

Miközben autentikus emberi dokumentumok után kutatok egy antológia számára, amelyen dolgozom, épp ezekben a napokban akadtam egy Kumanovóban született katona szerb nyelvű levelére. Ebben az első világ-háború idején, a harctérről a feleségének írt levelében, ez a fiatal katona így fejezte ki azt, amire a háború véres szörnyűségeiben eszmélt rá:

„Keresztények nincsenek, mert az első és utolsó keresztényt keresztrefeszítették a Golgotán...”

Azt hiszem, hogy még Shakespeare se tudta volna tömörebben összefoglalni és kifejezni azt a drámai válságot, amelyben ráomlik az emberre és összeomlik az emberben mindaz, amiben addig bízott. Hirtelen rászakadt mealepetésében, összeütközésében az embertelen világgal és magának az embernek az embertelenségével, ez a kumanovói katona azt élte át, hogy a szó, amely eddig számára az életnek egy meghatározott értelmét jelentette, hazugsággá változott, üres lett, elvesztette a tartalmát.

„Keresztények nincsenek, mert az első és utolsó keresztényt keresztrefeszítették a Golgotán...”

Ez a levélíró ezzel a kétségbeesett kiáltással *de profundis* a maga módján önkéntelenül és öntudatlanul ugyanazt a drámai kérdést tette fel, amely más alakban az én kérdésem is, a mi kérdésünk is, a mi korunk kérdése is:

Miben lehet még reménykedni, ha a fogalmak, amelyek életünk erkölcsi tartalmát szabták meg, ha ezek a fogalmak a szemünk láttára hiú ábránddú válnak és megszűnnek valami biztosat és kétsérbemvonhatatlant jelenteni?

Miben lehet még reménykedni, amikor a mi intellektuális és érzelmi életünk eddigi alapigazságai pusztá képzelaésként meghazudtolnak bennünket és úau tűnik, hogy nem mások mint a múlt kísérletei és amikor midannak a tagadásává váltak, ami emberit egyszer a mi számunkra jelentettek?

Nem szólt-e meg valami hasonló kétségbeesés az orosz forradalom egyik leintellektuálisabb személysége, Nikolaj Ivanovics Buharin szavában, amikor életének ötvenedik évében elítélésre — és hóhérai — bírósága előtt állva; az utolsó szó jogán tartott beszédében azt mondta:

„Minek élni, hogyha már nincs többé semmi, amiért érdemes volna meghalni?”

Ez az. Ez az, amiről szó van.

Most „a jugoszláv revizionizmus” került a vádlottak padjára és pedig a szocializmus és a proletár nemzetköziség nevében. Beszélnek a szocialista államról, minden második szavuk a marxizmus-leninizmus, beszélnek a marxista tudományos esztétikáról, nem fíradnak bele, annak ismételtetésébe, hogy a várt és a szocialista állam előírta a tudomány és a művészeti alkotás irányítása, beszélnek arról, hogy nincs a szocializmusnak veszedelmesebb ellensége, mint a revizionizmus, azaz a Jugoszláv Kommunista Szövetség, azaz a szocialista Jugoszlávia, amely állítólag nem is szocialista, hanem revizionista — tehát szocialista-ellenes Jugoszlávia. Minderről sokat beszélnek, nagy garral és ki nem fogynak a szóból. És mindezt azért, hogy Marx, Engels és Lenin és a proletár internacionalizmus és a szocialista humanizmus nevében a római Cato mintájára arra következtessenek, hogy „Ceterum censeo Jugoslaviam esse delendam.” És hogy ezt a nemes célt elérjék, nem válogatnak eszközökben és beszélnek és beszélnek. Sőt nemcsak beszélnek. Mindezt pedig a szocializmus érdekében.

És így valóban életre hívnak egy valódi, valóban legnagyobb veszedelmet: a szavak, melyek az ember legmerészebb és legszebb reményeinek voltak a nevei, ezek a szavak elvesztik a maguk erkölcsi hatalmának a sugárzását, elkopnak, üressé és hamissá válnak. Az igazságból hazugság, a hazugságból igazság lesz és gyönyörű igazságok átváltoznak a képmutatás szennyes harci lobogóivá és megfosztódnak egyértelmű erkölcsi tartalmuktól, elvesztik lelkes és lelkes indulatot ébresztő erejüket.

Kolcsak, Denikin, Judenics, Vrangel, az imperialista nagyhatalmak fegyveres beavatkozása, Horthy, Mussolini, Franco, Hitler és a szocialista-ellenes hírverésnek egész óriási rágalmazó apparátusa nem tudták kompromittálni a szocializmus nagy reményét, de Sztálin és az ő nyílt és titkos tanítványai, ők igen. Ők tudták és tudják kompromittálni a szocializmusba vetett hitet és aláásni a szocialista humanizmus fogalmának a hitelét. Oda-jutottunk, hogy ha kimondod a szót „szocializmus”, már nem tudják, már nem lehet tudni, hogy miről beszélsz. Ha kimondod a szót, hogy szocializmus, hozzá kell tenned, hogy miféle szocializmusról van szó: a szocializmus kínai fajtájáról, a bolgár kommunisták „nemzetközi” irredenta szocializmusáról vagy arról az időszerűtlen szocializmusról beszélsz-e, amelyről annakidején Marx és Lenin azt gondolták, hogy legfőbb jellemző sajátosága az élet társa-

dalmi feltételeinek emberségessé tétele és az embernek és az emberben felszabadításra váró emberségnek valóságos felszabadítása.

A szavak nem pusztá szavak. A szavak méltóságával együtt él és hal az emberi gondolat; magának az embernek a méltósága. Hogy egy magatartást, cselekedetet, a cselekedetek sorát forradalminak vagy reakciónak, szocialistának vagy szocialistaellenesnek nevezik-e, az nem pusztán a nomenklatúra technikai kérdése, hanem egy politikai és erkölcsi állásfoglalásnak a kérdése, kérdése az értékítéletnek, annak, hogy hiszel-e azoknak a fogalmaknak az emberi értékében, amelyekről éppen szó van.

A szó nem tréfa. A szavakban sorsdöntő a jelentőségük az ember számára. Amikor Hitler győzelme után megérkezett Párisba az első menekült német antifasiszták, meséltek nekem Erich Mühsamnak, a költőnek és forradalmárnak a sorsáról. A német nemzeti szocialisták egyik koncentrációs táborában vasrácsos ketrecbe volt bezárva. Láttam fényképeket is. A fényképeken látható volt, mivé válik egy ember, akit ketrecbe zárva mutogatnak. A fasiszták ezentúl még azzal szórakoztak, hogy arra kényszerítették a foglyokat és különös élvezettel épp az intellektueleket, amilyen Erich Mühsam is volt, hogy miután kiköptek előttük, felnyalják velük a földről a köpedéket.

Bármennyire is irtózáttal hallgatta az ember ezeket a híreket, mindezt a szörnységet egy szóval magyarázta meg magának: fasizmus.

De mivel magyarázza meg az ember ma, hogy Ting Ling kínai költőnt, a kínai írók szövetségének volt alelnökadját és Sztalin-díjjal jutalmazott, egykor ünnepezt, ötvenéves asszonyt jobboldali elhajlás miatt azzal büntették, hogy síkálja a padlót a kollégái lába alatt, a kollégái szemeláttára a kínai írók szövetsége házában a termeiben? Lehet ezt a szóval megmagyarázni, hogy szocializmus? Ha nem egyezem bele a magyarázatba, hogy ez az eljárás Ting Ling költővel szemben szocialista eljárás, akkor vajon revizionista vagyok?

Ha Csan Ko Cjaa kínai költő a kínai kommunisták központi lapjában önkritikát gyakorol, mert annak idején arról írt cikket, hogy „az ember érző lény és az élet barátság nélkül sötét veremhez hasonlít” — és ebben az önkritikában azzal vádolja magát, hogy amikor a fent idézett mondatot írta marxista ellenes felfogásnak volt az áldozata, mivelhogy „a barátság, amelyről beszélt, valójában kapitalista barátság”, majd így folytatja önkritikáját: „elemezve most azt a cikkemet, látom, hogy az a kapitalista ideológiának, sőt a még bennem élő hűbérrendszeri maradványoknak a megnyilvánulása, — és ha én ezt a nyilatkozatot az emberiség történelmének legsötétebb korszakában élő emberhez, senki emberhez, se tartom méltónak, hanem meggyőződés, hogy a kínai kommunisták központi sajtószerve önmagát gyalázta meg, amikor ezt a nyilatkozatot a hasábjain lenyomtatva, vajon én emiatt és ezáltal revizionista lettem?

Két jugoszláv tengerészt bilincsekbe verve elhurcoltak egy jugoszláv hajóról, és többévi raboskodásra ítélték el, mert állítólag megsértették becsületükben azokat a kínai kisasszonyokat, akik a sanghaji kikötőben, hajójuk körül tolongtak. Ez is a szocializmus és proletár internacionalizmus nevében — és védelmében esett meg. És a kilencszázmillió proletár és nemzetközi táborban egyetlen egy hangot se lehetett hallani, amely tiltakozott volna a női becsület, a szocializmus és nemzetköziség és szocialista humanizmus elveinek ilyenfajta védelme ellen.

Ilyen marxizmus-leninizmus és ilyen és hasonló szocializmusok láttán én a magam részéről semmi áron se óhajtok más lenni, mint revizionista. Az ilyen szocializmussal szemben revizionista akarok lenni az egész kilencszázmillió szocialista tábor „tekintélyeivel” dacolva.

Szeretnék még egy idézettel előhozakodni. Nem kasonlít az előbbi idézetekhez, de idetartozik, noha többszáz év előtt vetették papírra.

„A tekintély nem valami, ami rajtunk kívül van, bennünk magunkban él, világosság, amely a lelkünkben ragyog, hogy megvilágítsa és vezesse gondolataink útját.”

Ezek Giordano Bruno szavai, szintén tekintélynek írta, az akkori párisi egyetem nagytekintélyű rektorának. Olyan szavak ezek, amilyeneket Marx és Lenin is írhatott volna. Ezeket a szavakat az a szellem ihlette meg, amely minden igazi forradalmárnak a szelleme volt és marad. Ez és csak ez a szellem az, amely Kelettel és Nyugattal dacolva tudni fogja és akarja visszaállítani az emberi szó, a szocializmus és a szocialista humanizmus fogalmának becsületét és méltóságát.

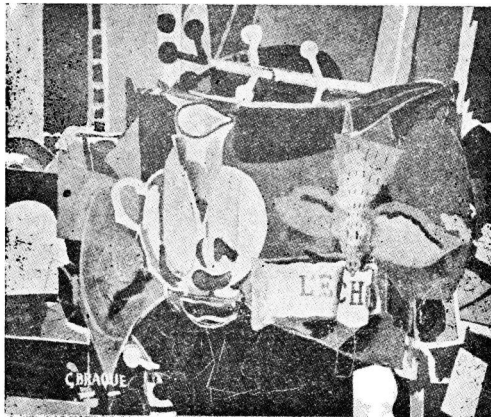
Van az emberiség történelmében bizonyos folytonosság abban, hogy mit tekintenek az emberhez méltó élet alapvető elveinek, folytonosság a küzdelemben ezeknek az alapvető elveknek a győzelméért, folytonosság Spartacustól Titóig. Ebbe a történelmi folytonosságba kapcsolódik be a Jugoszláv Kommunista Szövetség programja. Ez a program ezt írja:

„A Jugoszláv Kommunista Szövetség azt a nézetet vallja, hogy a tudomány és a művészet annál inkább felel meg a társadalmi haladás valódi érdekeinek, minél merészebben lát hozzá mindegyik a maga módján és a maga eszközeivel, hogy kutassa és feledje az igazságot a természetről és a társadalomról, az emberről mint társadalmi lényről, az ember viszonyáról a természet bonyolult problémái iránt, az emberi társadalomról és magáról az emberről egész szellemi alkotásban, — s ezért sikra száll, állást foglal a tudományos és a művészi alkotás valódi szabadságáért.”

A Jugoszláv Kommunista Szövetség programja világos és építő jellegű hozzájárulás ahhoz az egész emberiségre kiterjedő harchoz, amelynek célja az értelem és az emberség győzelme minden emberi viszonylatban.

A Jugoszláv Kommunista Szövetség programját áthatja erkölcsi pátosza annak a nagyszerű szerepnek, amely a mi forradalmunknak és a mi országunknak is kijutott.

Írónak lenni azt jelenti, hogy egyéni élményeket egyéni módon tudunk kifejezni. Ez azonban nem jelenti azt, hogy nekünk, Jugoszlávia íróinak nincs valamink, ami közösen a miénk. Mi is tudatában vagyunk annak az erkölcsi pátosznak és annak a nagyszerű szerepnek, mely a mi külön részünk abban a harcban, amelyet országunk folytat és amely még reá és reánk vár. A szóért, mely megint tiszta, egyértelmű és igaz szó akar lenni.

Georges Braques: Vörös szőnyeg (olaj, 1956)